

КОБЗАРЬ.

XXII.

СЕСТРИ.

Минājuчи уббгі села
 По-над-Дніпрїнські невеселі,
 Я думавъ: дѣжъ я прихились,
 И дѣ подінуся на світі?...
 И снітця сонъ мені... дивлюсь:
 Въ садбчку, квітами повіта,
 На пригорі собі стоить—
 Неначе дівчина—хатіна;
 Дніпро геть-геть собі розкінувся!
 Сієе батько та горить!
 Дивлюсь: у тёмному садбчку,
 Підъ вишнею, у холодбчку,
 Мой єдина сестра,
 Многострадáлиця святáя,
 Неначе въ раі, спочивáє,
 Та зза ширóкого Дніпра
 Менé, небóга, виглядáє.

И їй здаѣтця—виринáє
 Зза фíлі чóвєнь... допливá...
 И въ фíлі чóвєнь поринá...
 — Мій братіку! мой ти дбле!—
 И ми прокинóлися: ти—
 На пánцині! а я—въ невóлі!..

Отакъ намъ довелось йти,
 Ще змалечку, колючу ніву!
 Молися, сестро! будемъ живі,
 То Богъ поможє перейти.

20 іюля 1839 р.

Г. Черкаси.

XXIII.

Течє водá зпідъ явора
 Яромъ на долину;
 Пишáетця надъ водбю
 Червбна калина;
 Пишáетця калинонька,
 'Яворъ молодіє,
 А кругомъ їхъ верболбзи
 Й лбзи зеленіють.

Течє водá изза гáю
 Та по-підъ горбю;
 Хлюпбщутця качáточка
 Поміжъ осокбю;
 А кáчечка виплибáє
 Зъ качурбмъ за ними,
 Лбвлять рýску—розмовляють—
 Зъ дїтками своїми.

Течє водá край горбда:
 Водá стáвомъ стáла;
 Прийшлб дівчá вбду брáти —
 Брáло, заспівáло;
 Вийшли зъ хáти бáтько й мáти
 Въ садбкъ погуляти—
 Порáдитись—когб бъ-то їмъ
 Своїмъ зáтемъ звáти?

7 ноября 1860 р.

Петербургъ.

Т. Шевченко.

ЗНАЧЕНІЕ ШЕВЧЕНКА ДЛЯ УКРАИНЫ. ПРОВОДЫ ТѢЛА ЕГО ВЪ УКРАИНУ ИЗЪ ПЕТЕРБУРГА.

*Пѣрало ще, пандеє-громѣдо, прорекѣти остѣтне
сѣсло про Тарѣса: ще ми гарѣздѣ не змѣрили, скѣльки
ми зѣ пилѣ утерѣли! Надѣ могѣлюю, у сороковий
день. П. А. К.*

Кто-то сказалъ, что впечатлѣніе, производимое *смертью* человека, показываетъ значеніе его *жизни*. И это правда. Только смерть, какъ послѣднее слово исполнѣ-высказавшейся идеи — жизни, — заставляетъ насъ сосредоточиться, отдать себѣ отчетъ въ ея смыслѣ, привести въ ясность и отношенія наши къ умершему и ощущенія нашего сердца, пораженного неожиданнымъ ударомъ судьбы, которая часто такъ — безжалостно останавливаетъ человека на полпути и въ самую лучшую для него минуту.

Смерть общественнаго дѣятеля примиряетъ непримиримыхъ, пробуждаетъ сочувствіе охладѣвшихъ, вызываетъ безпристрастіе въ пристрастныхъ, погружаетъ въ безвыходное горе слабыхъ и воодушевляетъ сильныхъ духомъ на дальнѣйшее дѣло, на новую борьбу, борьбу усиленную, потому что еще одной силой стало меньше. Смерть общественнаго человека уясняетъ и его — самого и самое общество: по впечатлительности и послѣдующимъ проявленіямъ общественнаго сердца можно навѣрное судить, чѣмъ оно бѣтается, и если оно нездорово, то симптомы болѣзни выкажутся скорѣе всего тутъ, въ его тревожномъ состояніи.

По нашему наблюденію, и смерть Шевченка вызвала наружу все, что есть живаго въ нашемъ южнорусскомъ обществѣ. Шевченко принималъ такъ широко прошедшую и настоящую жизнь родины, такъ вѣрно понималъ состояніе современнаго нашего общества и потреб-

ности народа, что его поэзія, естественно, должна была коснуться всякаго. Поэтому, у насъ нѣтъ человѣка, который, имѣя какое-нибудь понятіе о Шевченкѣ, могъ остаться совершенно равнодушнымъ къ его смерти и не высказаться такъ, или иначе. Прослѣдить за всѣми дѣйствіями и взаимными отношеніями людей сочувствующихъ родинѣ, за всѣми толками, возникшими вѣдствие этой великой утраты — было бы въ высшей степени полезно и любопытно: вся *громада* и отдѣльныя личности, волею-неволею, опредѣлились бы при этомъ настолько ясно, что можно было бы смѣло сдѣлать нѣкоторые не безплодные выводы и для настоящаго и для будущаго... Мы на этотъ разъ ограничиваемъ свою задачу исторически-вѣрнымъ изложеніемъ фактовъ, которые дошли до насъ по сию пору.

По всѣмъ извѣстіямъ, смерть бѣднаго Кобзаря отозвалась повсюду — отъ хатъ до палатъ, въ украинцахъ и неукраинцахъ, читавшихъ и нечитавшихъ Шевченка, а только слышавшихъ объ этомъ крепакѣ — поэтѣ.

И — что всего замѣчательнѣе — сочувствіе это въ большинствѣ возбуждено не произведеніями его за послѣднее время, извѣстными лишь весьма немногимъ: оно идетъ съ давняго времени, со времени появленія «Кобзаря» въ 1840 году, и только обновлено изданіемъ его въ 1860. Это сочувствіе не измѣняло поэту во всѣ 20 лѣтъ его литературной извѣстности; онъ и самъ, быть-можетъ, не подозрѣвалъ какъ оно было велико и глубоко, такъ-точно, какъ весьма многіе только по смерти Шевченка поняли все высокое его значеніе, только по смерти его узнали, что *Тарасъ* — дѣйствительно былъ для Украинцевъ *батькомъ*. Да иначе и не могло быть: стоить только припомнить наше прошлое, характеръ Шевченка какъ человѣка, и уяснить себѣ содержаніе и направленіе его поэзіи...

Десятилѣтняя разлука Украины съ Шевченкомъ нисколько не охладила восторга и любви молодаго поколѣнія къ поэту, который неожиданно, (въ 1840 году) заговорилъ языкомъ, по мнѣнію *письменныхъ* — уже замершмимъ на устахъ *простаго, непросвѣщеннаго* народа, языкомъ, давно осужденнымъ ими на безжизненность. Съ самыхъ первыхъ пѣсенъ Кобзаря, оживилась надежда немногихъ, еще связанныхъ съ корнемъ народной жизни, что этотъ мелодическій родной языкъ, эта богатая и прекрасная народная поэзія, отразившая въ себѣ такую живую жизнь, не умрутъ безплодно; а чрезъ нѣсколько лѣтъ, когда взглядъ Шевченка расширился, когда жизнь и искусство

мало по малу восполнили въ его развитіи то, чего не дало ему образование, когда его пѣсни зазвучали всѣми струнами народной души и народное слово какимъ-то чудомъ стало выражать самыя задушевные думы современнаго человѣка—надежда немногихъ перешла въ отрадную увѣренность, и вскорѣ самыя невѣрующіе повѣрили въ возможность развитія нашего языка, словесности и жизни на чистыхъ народныхъ началахъ. «Впечатлѣніе, которое производили стихотворенія Шевченка,» говоритъ Н. И. Костомаровъ, «напомнило Шиллерову балладу «Занавѣшенный Саискій Истуканъ». Муза его раздирала завѣсу народной жизни. И страшно, и сладко, и больно, и упоительно было заглянуть туда!... Поэзія всегда идетъ впередъ, всегда рѣшается на смѣлое дѣло; по ея слѣдамъ идутъ исторія, наука и практическій трудъ. Легче бываетъ послѣднимъ, но тяжело первой. Сильное зрѣніе, крѣпкіе нервы нужно имѣть, чтобъ не ослѣпнуть или не упасть безъ чувствъ отъ внезапнаго свѣта истины, дружелюбно сокрытой для спокойной толпы, идущей по торной колеѣ, мимо таинственнаго занавѣса,—не знающей, что сокрывается за этимъ занавѣсомъ! Тарасова муза прорвала своимъ свѣтомъ какой-то подземный заклепъ, уже нѣсколько вѣковъ запертый многими замками, запечатанный многими печатями, засыпанный землею, нарочно вспаханною и засѣянною, чтобъ скрыть для потомства даже память о мѣстѣ, гдѣ находится подземная пустота: Тарасова муза смѣло проникла въ эту пустоту съ своимъ неугасимымъ свѣточемъ и открыла за собою путь и солнечнымъ лучамъ и свѣжему воздуху и людской любознательности. Шевченко, какъ поэтъ—это былъ самъ народъ, продолжавшій свое поэтическое творчество. Пѣсни Шевченка была сама по себѣ народная пѣсня, только новая, — такая пѣсня, какую могъ бы запѣть теперь цѣлый народъ, — какая должна была вылиться изъ народной души, въ положеніи народной современной исторіи. Съ этой стороны, Шевченко былъ избранникъ народа въ прямомъ значеніи этого слова; народъ какъ бы избралъ его пѣть вмѣсто себя (1).»

То, что принимали за смерть, былъ только сонъ, утомленіе, разочарованіе, послѣ долгой и бесплодной для народнаго блага борьбы: явился истинный поэтъ, съ неугасимой искрой Прометея —

И—о, діво! трупи встали

И очі раскрыли:

(1) Воспоминаніе о двухъ малыхъ.

И братъ зъ братомъ обнялися

И проговорили

Слово тихоі любви

На віки и віки....

Облегчить обремененнаго, поднять покинутого или падшаго, возвысить его до достоинства *человѣка*, пробудить его къ жизни *ему* свойственной, самобытной—вотъ идея, одушевлявшая Шевченка отъ первой до послѣдней минуты жизни. Независимо отъ того, что поэзія Шевченка была въ высшей степени проста, нѣжна, образна, независимо отъ того, что она народна, — понятна рѣшительно каждому, — жизненность ея заключалась именно въ общечеловѣчности его думъ и чувствъ: при всей своей народности, поэзія Шевченка не носитъ въ себѣ ни малѣйшаго признака какой бы то ни было исключительности—національной, религіозной, политической, сословной; его пѣсни исполнены такой глубокой наивности — искренности, такой человѣчной правды, что нѣтъ ни одного народа, нѣтъ ни одного современно-развитаго человѣка, который бы не призналъ ихъ близкими, родными себѣ. Намъ рассказывалъ извѣстный славянистъ, Лужицкій Сербъ, г. Смоленскъ, что въ одномъ обществѣ изъ представителей разныхъ славянскихъ племенъ кто-то предложилъ, чтобы каждый прочиталъ на своемъ нарѣчій то, что ему всего болѣе по сердцу. И вотъ, одинъ, вмѣсто того чтобы читать на родномъ языкѣ, просилъ согласія на прочтеніе украинскихъ стиховъ Шевченка: въ своемъ собственномъ онъ не нашелъ ничего болѣе симпатичнаго... Великая душа Шевченка была полна безграничной любви къ человѣку и сочувственнаго безпристрастія ко всякому: отъ киргиза до украинца, отъ дикаря до Тургенева, отъ богача до бѣдняка, отъ пана до варнака; онъ, учась немногому, или, вѣрнѣе, почти не учась ничему, понималъ *жизнь* лучше весьма и весьма многихъ, которые цѣлый вѣкъ свой просидѣли за книгами и ничего изъ нихъ не умѣли вычитать, кромѣ узкой, обрамленной, все заранѣе порѣшающей, системы. Шевченко любилъ и уважалъ *человѣка* какъ онъ есть, какъ онъ вышелъ изъ рукъ жизни, исторіи; онъ ясенъ многихъ разумѣлъ—отчего люди вышли такими, а не иными—и былъ снисходителенъ ко всемъ ихъ недостаткамъ, — быть-можетъ и оттого, что самъ прошелъ всѣ степени нравственнаго развитія, могъ на себѣ наблюдать весь ходъ его, всѣ трудности, лежація внѣ и внутри человѣка, на пути къ тому, чтобы стать истиннымъ *человѣкомъ*.

Безъ малодушой укоризны
Пройти мытарства трудной жизни,
Измѣрить пропасти страстей,
Понять на дѣлѣ жизнь людей;
Прочестъ всѣ черныя страницы,
Всѣ беззаконныя дѣла —
И сохранить полетъ орла
И сердце чистой голубицы: —
Се — человѣкъ!... (1)

Злочиняющихъ спий,
У пѣта кѣтви не куй,
Въ глибокі тюрми не мурій;
А добре зиздущимъ рукѣмъ
И покажи и поможи —
Святую силу низпошли;
А чистихъ серцемъ... коло ихъ
Постави ангели свої
И чистоту ихъ соблюди;
А всімъ намъ вкѣпи на землі
Любовь, о Господи, подай,
И правдолюбіе пошли!

Не нарікаю я на Бога,
Не нарікаю ні на кого:
Я самъ-себѣ, дурний, дурю,
Та ще й співваючи... Орю
Свій перелігъ—убогу піву,
Та сію слово: добрі жнива
Колись-то будуть!...

Оріся жъ ти, мой піво,
Доломъ та горюю,
Та засійся, чорна піво,
Волею яснюю!

(1) *Тризна*, соч. Т. Гр. Шевченка на в.-русск. языкѣ.

Оріся жъ ти, розверніся,
 Пóлемъ розстелися,
 Та посійся добримъ житомъ,
 Дóлею полийся!
 Розверніся жъ на всі бóки,
 Нíво-десяти́но! —
 Та посійся не слова́ми,
 А рóзумомъ, нíво!
 Вийдуть люди́ жито́ жáти...
 Весéліи жнiва!...
 Розверніся жъ, розстелися жъ,
 Убóгая нíво!!

✓ «Да пусть Марко Вовчокъ пишетъ хоть по-самоѣдеки, — лишь бы въ его писаніяхъ была *правда*», сказалъ онъ однажды по поводу вопроса, не слѣдуетъ ли высокоцѣнному имъ писателю ограничиться сочиненіями на одномъ украинскомъ языкѣ.

И день идѣ, и нічъ идѣ...
 И, голову схопiвши въ руки,
 Диву́есся, чому не йдѣ
 Апóстоль правди и на́уки!...

✓ Вотъ его идеальныя, задушевныя желанія! Разумѣется, Шевченко не могъ, какъ истинный народный поэтъ, поэтъ правды и жизни, а не личныхъ только идеаловъ, — выражать одну любовь, одни идеальныя стремленія въ тѣхъ своихъ пѣсняхъ, гдѣ онъ былъ выразителемъ массы, которая такъ много выстрадала и такъ много горечи вынесла изъ своей исторической прошедшей и современной ему жизни. Но тамъ, гдѣ онъ выражаетъ самого себя, его поэзія всегда проникнута духомъ новой жизни, примирительныхъ отношеній даже къ врагамъ, тѣмъ духомъ, какой видѣтъ, напри́мѣръ, въ посту́ткахъ современнаго героя — Гарибальди. Шевченко, какъ великой нравственной силѣ, не надобно были проклятія. Даже въ тѣхъ стихотвореніяхъ, гдѣ онъ, съ такою страшною горечью и съ необычайною силой убѣжденія, высказывалъ правду современному обществу, — у него слышится юморъ, а не презрительно-холодный сарказмъ; — крикъ и слезы страданія,

источникъ котораго — оскорбленная любовь, — это зовъ къ благородству человѣческой природы, а не отчаяніе, — не смертный приговоръ.

Въ этомъ-то строѣ поэзіи Шевченка заключается всеувлекающая сила, которой поддавались невольно, какъ голосу нѣжнолюбящаго брата, люди всякаго возраста, состоянія, мѣстныя — и въ-особенности женщины, сочувствіемъ которыхъ онъ дорожилъ выше всего и которымъ не переставалъ сочувствовать до послѣдней своей минуты.

Но мы слишкомъ отвлеклись отъ прямой своей задачи: наше дѣло изложить данныя; выводы возникнуть сами-собою.

Возвращеніе Шевченка, послѣ 10-лѣтней разлуки, привѣтствовала вся Украина и не-Украина истиннымъ восторгомъ: на всемъ пути, отъ Астрахани до Петербурга, его встрѣчали, какъ друга, всѣ, безъ различія національностей, — знавшіе его по сочиненіямъ, или по слухамъ; всѣ старались дать ему почувствовать, что разлука и 10-лѣтнее молчаніе его ничуть не измѣнили ни уваженія къ нему, какъ человѣку, ни любви и сочувствія, какъ къ народному пѣвцу. Вотъ стихи (найденные въ бумагахъ покойнаго), которыми привѣтствовалъ его, въ то время, одинъ Украинiecъ, *потомокъ Запорожца*:

Здоровъ, Кобзарь, здоровъ, брате,

Иди-лишь до хати:

Годі тобі журитися,

Годі сумувати!

Уже старі позбірались,

Прибігли дівчата,

Уже й хлопцівъ позбігалось —

Повнісенька хата.

Усі тобі зістрічъ вийшли,

Усі ми радімъ,

Що Тараса побачили

Тимъ же добродімъ;

Що вінъ й теперъ, якъ бувало,

Добре въ кобзу грає,

Україну нашу любить

И гарно співає...

Заспівай же намъ, Тарасе,

Про тую чужину

Де ти бувавъ, якъ покинувъ

Свою Україну;

Чи у полі, чи у лісі,

Чи, може, на морі—

Умивався слізоньками

У біді та горі?

Чи тамъ світить ясне сонце

И зіркі, якъ очі,

Або, може, хмари звисли

Одъ ночі до ночі?

Заспівай намъ, сизий голубъ,

Віддай серця долю:

Забуть тобі легше буде

Про злую неволю...

Сідай, друже, на покуті,

Кинь объ землю лихомъ:

Нехай воно пропадає,

Або лежить тихо;

Нехай тебе, нашъ кобзарю,

Хранить Божа Мати,

Подасть тобі довго жити

И довго співати.

На перепутті, въ Москвѣ, за обѣдомъ, данимъ Шевченку, прочитано было слѣдующее стихотвореніе:

25 марта 1838.

На святе Благовіщенне

Тебе привітаю,

Що ти, друже мій, вернувся

Зъ далекого краю!

Ой, якъ дуже за тобою

Тужила Вкраїна;

Усѣ тебе споминала,

А якъ мати сїна.

Твої думки—туманами

По лугахъ вставали;

Твої слѣзи —російцею

По степахъ спадали;

Твої пісні—соловейкомъ

Въ садахъ щебетали...

Да щó й казать! Треба кажуть,

Великої хусти,

А щобъ людямъ завязати

Говорливі усти.

А тепера вже й не треба,

Бо вже время инше:

Теперь людямъ говорити

И дѣхать вільніше.

Хвалить Бога!... Вже й ти зъ нами,

Нашъ любий кобзарю!

Бувай здоровъ—намъ—на радість,

А собі—на славу.

Перебувъ ти тяжке лихо

И лиху недолю;

Заспівай—же новихъ пісень

Про людську волю;

Заспівай намъ такихъ пісень,

Щобъ мати-Вкраїна

Веселилась, що на славу

Тебе породила!

За другимъ обѣдомъ, 12 апрѣля 1858 г. въ Петербургѣ, была такъ тепло и просто высказана общественная признательность много-страдальному, но неизмѣнному, поэту:

«Несчастіе Шевченка кончилось, и съ тѣмъ вмѣстѣ уничтожилась одна изъ неправдъ... Отрадно видѣть человека, который, среди ужасныхъ, убійственныхъ обстоятельствъ, не ослабѣлъ духомъ, не отдался отчаянію, но сохранилъ любовь къ своей тяжелой долѣ, потому-что она благородна. Это высокій примѣръ всѣмъ современнымъ нашимъ художникамъ и поэтамъ и уже одно это достойно обезсмертить Шевченка...

«Позвольте-же предложить тостъ признательности за Шевченка, который своими страданіями поддержалъ то святое вѣрованіе, что истинно нравственную природу человека не въ-силахъ побороть никакія обстоятельства!...»

Едва радостная вѣсть о возвращеніи батька—Тараса достигла Украины, какъ тотчасъ полетѣли къ нему привѣтствія и стихи, ему посвященные, просьбы о томъ, чтобъ онъ не измѣнилъ своему поэти-

ческому призванію. Тотъ просить у него новихъ громкихъ пѣсень, «що бь усі почули, чтобы снова отозвалось на нихъ людское сердце, чтобы веселѣе улыбнулась доля»; другой повѣряетъ ему свои собственные думы:

Минають дні, літять годі, —
 Чимало їхъ у вічність ліне, —
 И омива землю вода
 Испокінъ-віку, — й небо сине,
 Увесь миръ Божий огляда...
 Въ однаковісеньку дорогу —
 Все по наказу, въ ладъ одинъ,
 Кудись идѣ, чогось кружля...
 Чи жь безъ мети християнинъ?
 Чи жь безъ кінця — ота земля?
 И звідкі місяць яснолицій?
 Те небо — сонце — красний рай?
 И звідкі зірки-чарівниці? —
 Нашъ бідний розумъ поспитай! —
 Про все ёго ти поспитай —
 Про світъ, за Бóга и про люде, —
 Про жизнь, за небо и про рай —
 Та-ба! — одповіди не буде, —
 Затїхне розумъ передъ тимъ —
 Величнимъ розумомъ святїмъ...

Какъ къ другу, какъ дѣти къ отцу, обращались къ Шевченку съ своими надеждами, съ своимъ собственнымъ и народнымъ горемъ и радостію. Изъ далекой и дикой горной страны, *братїи* — переселенцы посылали свои жалобы въ Украину, черезъ *батька Тараса*, который живѣе всѣхъ могъ имъ сочувствовать:

— — — Кругомъ ліса, кругомъ гори,
 Байракъ зеленіе,
 Да що зъ того, коли хліба
 Ніде братамъ сїят!
 Скрїзь каменемъ взялась земля. —
 Не можна орати:
 Извелися ні-на-віщо,
 Батьку, наші брати!..

У де-якихъ й куска хліба
 У хаті немає...
 Друга річка буде текти
 Скоро їх слёзами.
 Оттакую, батьку рідний,
 Брати встріли долю:
 Біднимъ дітямъ въ Україні —
 Що батькі придбали
 Степъ, широку славу—волю—
 Й куточка не стало...
 Що жъ робити? сіромахи
 Попрощались зъ родомъ,
 Зав'язали собі очі —
 И — якъ камень въ воду! — —

Шевченко былъ очень скромнъ во всемъ, что до него лично касалось; о степени сочувствія къ нему узнали только послѣ его смерти. —

Въ числѣ писемъ къ Т. Гр., мы встрѣтили письмо его *названої* *дочки*: — кто она — угадать не трудно. Невозможно было читать это письмо безъ особеннаго трогательнаго чувства: оно не застало уже Тараса Григорьевича въ живыхъ, и такъ живо его напоминаетъ:

«Мій дуже дорогий Тарасъ Григоровичъ! Чую, що Ви усѣ нездужаете та болієте, а сама вже своїмъ розумомъ дохожу, якъ то Ви не бережете себе и які сердиті теперъ. Отсе, добрі люди скажуть: «Тарасъ Григоровичъ! може Ви шапку надінете: вітеръ!» а Ви заразъ и кирію зъ себе кидаете.—«Тарасъ Григоровичъ, треба вікно зачинити:—холодно...»,—а Ви хутенько до дверей:—нехай на стежі стоять. А сами Ви тільки одно слово вимовляєте: «одчепітця,» да дивитесь тільки у лівий кутокъ. Я все те добре знаю, та не вбоюся, а говорю Вамъ и прошу Васъ дуже: бережіте себе. Чи такихъ якъ Ви въ мене поле засіяно?..

«Іздили Ви на Україну, були Вамъ тамъ пригоди, писали міні. Коли-то побачимось?—буду дожидати. Я теперъ пишу до Васъ зъ Риму; коли бъ же Васъ сюди занісъ який човничокъ, щобъ Ви не одъ людей почули, а на свої очі побачили, які тутъ руїни, дерева, квіти, а народъ який, а яке тепло, яке сонце. Я була у Колизеї на самому вишку, на окні сиділа, а якъ звідти зийшла, то й сама

не знаю. Була въ Ватикані:—колибъ же Ви були тамъ, Тарасъ Григоровичъ. У мене є для Васъ фотографія, та якъ її Вамъ передати? Я тутъ и роботаю, и вчуся, и гуляю. Ви напишіть міні словечко, коли часъ буде. Ви забули, чи ні, що Ви названий батько? Коли взяли ім'я, то взяли и біду батьківську: теперъ думайте и не забувайте.

Марко Вовчок.

«Прощайте. Бережіть же себе, прошу Васъ дуже. Щиро до Васъ прихильна М. М.»

Вість о болѣзни Тараса Григорьевича нашла названу дочку далеко отсюда; съ нѣжнимъ, истинно женскимъ участіемъ и совѣтомъ подходитъ она къ непокорному, равнодушному къ жизни больному, но... теплое слово дружбы достигаетъ до *названого батька* уже тогда, когда онъ былъ холоденъ и недвижимъ на вѣки...

Съ какою почтительною любовію, съ какимъ восторгомъ обращаются къ *Кобзарю*, вовсе незнакомые ему люди, въ телеграмахъ и писмахъ, посланныхъ, изъ разныхъ сторонъ Украины — увы! — къ послѣднему дню его именинъ, а также по случаю освобожденія крестьянъ, — котораго онъ ждалъ съ такимъ болѣзненнымъ нетерпѣніемъ...

Вотъ-что, между прочимъ, прочитали мы на одномъ посланномъ ему листѣ, съ рисункомъ, изображающимъ, въ лицахъ, освобожденіе крестьянина отъ крѣпостной зависимости (*).

«Гей, степі безкраї, гори туманомъ повиті, могили високі, байракі глибокі, годі вамъ сумувати!... не будете ви більше одкликатись на слѣзи и жалібні пісні своїхъ синівъ; загуркотить, мовъ грімъ, голосна и вольна пісня, вірвутьця зъ душі високі думки и вітромъ буйнимъ пронесутця відъ краю до краю... стрепенутця відъ радости сині України... Кобзарю дивний! будь здоровъ и щасливъ на многі літа; хай доля шанує тихий супокій твоєї душі, щобъ струни твоєї ліри голосно звеніли, на втіху и науку ріднимъ дітямъ України. День твого йнголя зійшовсь зъ великою годиною волі народної семі... Настане часъ, що и вони, бідні, дознаютьця грамоти, що и їхъ душі

(*) Мы не сочли себя вправе назвать авторовъ по имени, не имѣя на то отъ нихъ позволенія, но готовы объявить объ нихъ по первому требованію съ ихъ стороны.

освітятця й одъ тѣмного сну прокінутця; зашумотять кріла розуму и полетять за хмѣру високі думки народні...»

Но — увѣ! — нашъ Кобзарь не дождался дня освобожденія *братівъ своїхъ*; не слыхалъ уже ни привѣтствій, ни поздравленій: не залечили они смертельныхъ ранъ, нанесенныхъ ему жизнью...

Шевченко умеръ — и когда горестная вѣсть достигла Украины и Галицкой Руси, тотчасъ увидѣли, что это было *общественнымъ* несчастьемъ, *народной* утратою. Львовская молодежь носила трауръ (*жало́бний кока́рди*, какъ пишутъ оттуда), на своихъ козацкихъ шапкахъ. Въ Кіевѣ, Харьковѣ, Черниговѣ и Полтавѣ, извѣщенныхъ о смерти Шевченко по телеграфу, служили панихиды. Изъ Кіева по телеграфу сообщали желаніе принять, на свой счетъ, издержки на перевезеніе тѣла Шевченко въ Украину, съ тѣмъ, чтобы онъ былъ похороненъ въ Кіевѣ; въ то же время, одинъ молодой помѣщикъ, изъ Черниговской губерніи, предлагалъ похоронить его въ своемъ имѣніи и насыпать надъ нимъ, по древнему народному обычаю, *високу моги́лу*. Можно навѣрное сказать, что смерть Шевченко отозвалась даже въ людяхъ равнодушныхъ, хоть чѣмъ-нибудь связанныхъ съ Украиной. Это всеобщее сочувствіе показалось бы, безъ сомнѣнія, больше всего неожиданнымъ для самого поэта. Онъ не сдѣлалъ во всю жизнь ни одного ни лишняго, ни криваго шага для снисканія популярности и чьего бы ни было благорасположенія. Онъ имѣлъ полное право сказать о себѣ, что *шелъ прямо и не лукавилъ*. Для себя собственно онъ ничего не ждалъ отъ жизни и ничего не желалъ отъ людей. Онъ съ трудомъ вѣрилъ, что его не позабудутъ современники, но это его не смущало: онъ зналъ, что жилъ не даромъ, что его вспомнятъ когда-то на Украинѣ — и эта мысль была для него единственною отрадой, если только онъ могъ находить отраду въ себѣ-самомъ.

Но глубоко почувствованная печаль Украинцевъ показала, что и современное поколѣніе умѣло оцѣнить Шевченка, что и оно умѣетъ быть признательнымъ. Мы не говоримъ объ его похоронахъ въ Петербургѣ: они уже были описаны въ *Основѣ* (мартъ); здѣсь мы только дополнимъ, что въ самый день смерти Тараса Григорьевича, всѣ бывшіе вечеромъ на панихидѣ собрались къ другу его, М. М. Л — му, гдѣ тотчасъ же было приступлено къ подпискѣ на увѣковѣченіе памяти Шевченко, и положено: 1) перевезти тѣло его на Украину, согласно (поэтическому) его завѣщанію; 2) поставить ему памятникъ; 3)

основать народную школу, подъ именемъ *Тарасовой* или *Шевченковой*; 4) содержать одного, или нѣсколькихъ, стипендіатовъ въ университетахъ—Кіевскомъ, Харьковскомъ, Одесскомъ лицѣ и Академіи Художествъ; 5) издать наилучшимъ образомъ его сочиненія; 6) назначить преміи за лучшее жизнеописаніе поэта на украинскомъ языкѣ и за лучший критическій разборъ его сочиненій; 7) издавать народные руководства по разнымъ предметамъ; 8) помогать его роднымъ, и 9) кому-либо изъ ближайшихъ друзей его, ежегодно посѣщать его могилу на Украинѣ.

Разумѣется, все это было высказано какъ желанія, исполненіе которыхъ обусловливается количествомъ сбора по подпискѣ до сихъ поръ вполнѣ исполненъ лишь первый пунктъ, но мы увѣрены, что при добромъ содѣйствіи земляковъ, для которыхъ дороги память поэта и народная польза все предположенное будетъ исполнено. Увѣренность свою мы основываемъ на множествѣ писемъ, стиховъ и предложеній, съ которыми связано имя дорогаго поэта. Приводимъ нѣкоторыя въ подлинникѣ, чтобы читатели могли вывести сами свое заключеніе.

Насъ чрезвычайно тронуло письмо, присланное изъ за-границы, однимъ москвичемъ, который, путешествуя по Киргизскимъ степямъ, въ 1852 году, имѣлъ случай видѣться и познакомиться съ Шевченкомъ въ Новопетровскомъ укрѣпленіи. Вотъ—что писалъ г. Г — овъ при первой вѣсти о нашей утратѣ:

«Шевченко умеръ!... —

«Плачь, плачь, скорбный плачь души отозвался на это извѣстіе. Это былъ человекъ, передъ которымъ, по огромности его таланта и самымъ горькимъ испытаніямъ, безмолвно клонилась вся Россія. И, только—что освобожденнаго, только спокойно зажившаго, подышавшаго свѣжими намеками настоящаго времени, настоящаго царствованія, судьба скрутила. Неужели всегда судьбѣ нужны бываютъ, при исполненіи чего—нибудь великаго, люди, которые живутъ мыслью совершаемаго,—лучшія жемчужины вѣка? Скорбно, невыразимо скорбно.... Это страшное извѣстіе какъ громъ поразило меня. Тарасъ Григорьевичъ! Неужели не увижу я тебя больше, не услышу твоей рѣчи, не уныюсъ твоимъ свѣтлымъ, свободнымъ словомъ? Конецъ концовъ насталъ для тебя, и мы всѣ, съ сжавшимися отъ горя и скорби сердцами, плачемъ, и только плачемъ, безсильные противъ страшныхъ ударовъ судь-

бы. И какъ-то страшно и не хочется сказать: «миръ праху твоему,» какъ будто прахъ тотъ не прахъ еще, какъ будто оживетъ онъ, какъ будто судьба не могла такъ насмѣяться надъ нами....

«Видѣли ли вы его въ последнее время, и что съ нимъ было? Что говорилъ онъ, глядя на настоящія событія въ Землѣ Русской, на начинанія чего-то свѣтлаго, начинанія, которыя, увы! не дано было ему увидѣть; я увѣренъ, что вы, не откажете тотчасъ же написать мнѣ объ этомъ. Грустно, невыразимо грустно, не могу ни о чемъ больше думать, ни о чемъ больше говорить. Это ужасно: въ послѣдніе два мѣсяца Аксаковъ, Хомяковъ и наконецъ—Шевченко! Это неистовство смерти!..»

Во множествѣ другихъ писемъ и стиховъ высказалось такое же соболѣзнованіе. Общественное сочувствіе къ памяти народнаго поэта, живѣе всѣхъ выразила Полтава:

«Щириі Полтавські Украинці,»—писавъ А. Я. Коніський,—25 лютого, послали Т. Гр. Шевченку телеграмму, и поздравляючи его зъ именинами, сподівались, що певно любий «Кобзарь» утне на своїй голосній кобзі нову голосну пісню, котру почують далеко-далеко! Та ба!..

«Передъ обідомъ, 27 лютого, прогрімiла въ Полтаві несподівана звістка, и коло серця гадюкою обвилася... Черезъ телеграфъ, намъ дано знати, що 26 лютого, въ половині шестой години зранку, умеръ Шевченко... Чи треба жъ объ тiмъ й говорити, яке горе, яка смута, яка страшна пудьга залягла въ душу кожного, хто хотъ чувавъ про Шевченка...

«У вечері того жъ дня була випущена по городу печатна оповістка, що завтра буде по покійному панахида. Сѣгодні (28-го) въ $\frac{1}{2}$ 1-ї години зранку Стрітенська церковъ була повнісенька усякого народу: панівъ, козаківъ, крепаківъ, міщанъ и купцівъ. Отъ, очинились олтарні двері и вийшли, въ чорнихъ ризахъ, протопопъ съ трома панотціями и стали править панахиду... Коли бъ же ви бачили, якъ щиро, якъ тепло молились усі люди за покійного поэта! які тихі, та гарячі слѣзи лились зъ очей у кожного! А якъ заспівали *вічну пам'ять*, отуть-то було плачу!.. Здавалось, що и дзони гули якось не такъ: неначе и вони голосили жалібно-жалібно!.. Наче й вони говорили: «ні, нема, нема вже Кобзаря! Нікому теперъ могучимъ голосомъ звеселить Україну!.. Що жъ теперъ станешъ діяти, Україно, Україно, рідна наша ненько!...

«Тяжко-тяжко згадувать про Т. Г. Шевченка и якъ про чоловіка, и якъ про поета...

«Спочивай же, любий Кобзарю, тихо-тихо, та часомъ поглядуй изъ за могили на насъ, на всю Україну, и привітай ласкаво нашу молитву, нашу любовъ и наше щире, жалібне слово:

Вийшовъ місяць—на могилки

Зъ неба подивитись,

Кругомъ глянувъ яснымъ окомъ,

И почавъ журитись...

Далі въ хмару завернувся

Не схотівъ світити;

За нимъ й зірки поховались,

Якъ за батькомъ діти.

Нічъ, якъ воронъ чорний, стала,

Хмари скрізь блукають,

Вітри буйніи съ хрестами

Сумно розмовляють...

Чого жъ місяць, чого ясний

Хмарами укритися?

Чого, вітеръ, чого буйний,

Грізно розходився?...

— Місяць бачивъ, якъ учора

Могили копали,

И въ могилу домовину

Стиха опускали...

Зачинилось въ Україні

Покутне віконце! —

Заховалось підъ землею

Українське сонце!...

Умеръ Кобзарь!.. Его пісні

Більше не греміти.....

И ставъ вітеръ на могилі

Сумно голосити,

То завие, то застогне,

Жалібно залетця:

Наче сокілъ объ могилу

Крилами забьетця;

Бьетця, квилить,—свіжу землю
 Зъ могили змитає, —
 Молить: «встань мій вольний брате!»—
 Ні! не дочуває!...
 Спи, Тарасе, тихо-тихо,
 Поки Богъ розбудить;
 Твого жъ слова въ Україні
 Повікъ не забудуть...

Кромѣ *А. Я. Конисскаго*, стихи на смерть Т. Гр. Шевченка доставлены еще отъ гг. *А. Василенка, В. Э. Дьяковскаго, Ив. Кривоносова, В. С. Кулика, А. Липянскаго, М. А. Максимовича, М. А. Малашенка, В. Маслія, К. Мовы, А. А. Нароцкаго, Неизвѣстнаго, В. Пивтора-Кожуха, А. Славира, И. Л. Соколова, Авкс. Ив. Тарновскаго*. Приводимъ нѣкоторые:

I.

В. С. КУЛИКА.

Поховали.... Україна
 Загадавшись плаче,
 Поховали духъ великий
 И серце гаряче;
 Кобзаря свого втерля
 Вдова-Україна,—
 Поховала бідна мати
 Найгращого сина!..

Ні, не всѣго поховали
 Тебе на чужині....
 Твое слово животворне
 Живе на Вкраїні;
 Твоя дума, твоя пісня
 Повікъ не загине,
 Поки буде рости-жити
 Козацька дитина;
 Твое слово измалечку
 Повітвѣрять діти:

Будешъ зъ ними зеленіти
 Український квіте!
 Тее жито, що посіявъ,
 Зійде... жати будемъ.
 Розбудивъ еси насъ, батьку...
 Тебе не розбудимъ!

II.

М. А. МАКСИМОВИЧА (*).

Все утрата въ певнихъ людяхъ —

Ой, якъ не тужити!

Отъ, и нашого Шевченка

Не стало на світі...

Порівнявся день ізъ ніччю,

Сонце пригрѣває,

Пропада зима велика,

Весна настагає.

Отъ, затого Дніпро скине

Ледяними шаты;

Стануть луги зеленіти,

Сади розцвітати;

Заспіввають жайворонки

Весело у полі,

И возрадуютця люде,

Що дождались волі.

А ты, друже, непробудно

Заснувъ на чужинѣ,

И не будешъ твоихъ пѣсень

Співать на Украинѣ.

Не судилось, якъ хотѣлось,

Щобъ у своєї хатѣ,

На тій горѣ наддніпровой

Життя зазнавати.

(*) 12 марта, 1861 г. Михайлова-Гора.

Сохраняемъ, по желанію автора, правописаніе подлинника.

Иншу долю Божа воля
Для тебе судила,
Що високимъ даромъ пѣсень
Тебе надѣлила;
Дала серце, щобъ любило
Широку волю;
Вѣщу душу, щобъ боліла
За людську недолю;
Ясны очи, щобъ лилися
Зъ ихъ слѣзи гарячи,—
Щобъ по світу роздалися
Твої дивни плачи...
Стоить верба підъ горою,
На Днѣпръ похилилась;
За коханимъ своїмъ синомъ
Мати зажурилась.
Вѣчна пам'ять тобѣ, друже,
Кобзарю єдиний!
Твоя пісня, твоя слава
Не вмере, не загине...

III.

А. А. НАВРОЦКАГО.

1.

То не вітеръ стогне въ полі,
Не фія у морі:
То постигло Україну
Тяжке-важке горе:
Наше щастя, наша радість,
Наша кріпка сила,
Душа чиста, праведная,
Якъ свічка згоріла!..
Плачъ же, нене, плачъ нещасна
Вдово-сиротино:

Нашъ кобзарь, нашъ батько щирый,
Тарасъ насъ покинувъ!
Хто жъ піснею високою,
Чистою, святою,
Тутъ підніме наши душі
Зъ мертвого покою?
Не роздасться смілий голосъ
На всю Україну,
Не порадить щирихъ дітокъ
У лиху годину....

Тільки вставъ ти —
Тільки визволивсь — и щирый
Голосъ твій роздався,
Тільки-що живее слово
Міжъ нами пробігло,
Якъ изнову похололо,
Навіки застигло
На устахъ твоїхъ холоднихъ,
И безъ тебе діти
Осталися сиротами
Малими на світі...
Осталися... А ти жъ, орле,
А ти жъ, рідний тату,
Піднімавъ насъ всіхъ у гору,
Привертавъ до хати;
Еднавъ Славянъ всіхъ до купи
У семью велику,
Благавъ Бога, щобъ злилися
Славянські ріки,
Щобъ братами люде стали
Во віки и віки.

Літай, орле, й зъ того світа,
Літай поміжъ нами,
И вішуй намъ живе слово
Й мертвими устами,

Віщуй дітямъ слово правди,
Щобъ не забували,
И любовию святою
Весь світь обгортали!

2.

Не втихомирилась душа,
Сумує и плаче,
Виливає тугу-горе
И серце гаряче,
Виливає гіркі слізи,
Якъ мала дитина...
То не одні мої слези —
Чистая росина:
Въ мой тузі—то по тобі,
По великімъ сину,
По тобі, Тарасе, плаче
Мати—Україна:
Стогне, бьетця и голосить,
Жалібно ридає,
Що безъ тебе порадоньки
Де найти не знає...
Твоя пісня не озветця
Соловейкомъ въ гаї,
Не розважить, не рознесе
Вдовиного жалю;
Не наповнить знову души
Живою росою —
Сцілющою, живучою
Дрібною слёзою...

Ні, не вмере вона, не згине
Та пісня висока:
Всімъ запала вона въ душу
Глибоко, глибоко.
Хоча бь, батьку, після тебе
Затихло, змарніло

Наше слово молодеє,
Й навіки вь могилу
Полягло воно зь тобою,
То намъ, хвалить Бога,
На вікъ вічний стане твого
Слѣва голоснѣго.
Не вмере воно — животворне,
Не вмере — не поляже,
И про твою тяжку славу
Всімъ людямъ розкаже;
И освітить всѣму миру
Твій рай — Україну,
Всімъ покаже, що не даромъ
Жила сиротина;
Що її тихая доля —
Не пустоцвітъ вь світі,
Що ище колись здадутця
Ї щирі діти....
А ти, батьку, й зь того світу
Доглядуй за нами,
Щобъ не пішли твої діти
Чужими шляхами.

IV.

А. ВАСИЛЕНКА.

Пігу-пігу!!! ні, не чути!..
Вже Тарасъ не відгукнетця.
Надало ёму майнути...
Хто слѣзою засміетця,
Хто про горе намъ заграє,
Щобъ ажъ лихо танцювало...
Батька нашого не стало:
Хто жь сиріть насъ привітає?!
Плачте, браття, плачте, діти,
Сталось люте горе:

Наша доля слёзи лити...

Вилемъ ціле море;

Ні, не стане й моря—мало—

Горе утопити...

Гай-гай! кете-лишъ кресало

Люльку запалити!..

Ой, на серці дуже тьмяно,

А дихнути—важко, важко.

Душу всю укрили рани...

А де-жъ нашъ ватажко?!..

Ти все знавъ, Тарасе, кобзарю нашъ рідний,

Чого реве вітеръ въ безкраімъ степу,

Чого вінъ питає козацьки могили,

И сумно гуде про вдову-сироту.

Ти знавъ, чого чайка надъ Дніпромъ кигіче,

Объ чімъ соловейко співа на тополі,

Чого й пугачъ стогне, и жалібно кличе

Когось-то, щобъ глянувъ на гіркую долю....

Ти знавъ, чого й батько—Дніпро нашъ широкий,

Надметця и філю горою здійма,

И кинетця въ море и въ Чорнімъ, глибокимъ,

Чогось и шука й підіймає зо дна....

Живая либовъ Украинцевъ къ своему поэту не могла ограничить-
ся одніми пѣснями и слезами: тотчасъ же явилось желаніе—увѣко-
вѣчить память Шевченка общепользными дѣлами. Изъ нѣсколькихъ
писемъ, выражающихъ это, приводимъ письма Н. М. Мельника и М.
Н. Дарагана.

«Дуже спечалила насъ вість про смерть дорогого нашого Тараса
Григоровича...» (озвався щирый землякъ нашъ Н. М. Мельникъ).
«Покійний батько одинъ у насъ бувъ, та чи й діждемо дру-
гого. Мабуть уже намъ не дождати, а хотъ би дітямъ нашимъ.
Вінъ такъ багато зробивъ и для родного письма и для народу, що ми
не знаємо, съ кімъ его й рівнять, якъ его й почитать. — У такого
чоловіка, которий самъ, своїми гіркими трудами и окровавленими
ногами, зійде на ту дорогу, якъ покійний Тарасъ, мабуть не ба-

гато останется въ калитці або скрині, мабуть стільки, що нічимъ буде и поховать, а щобъ хрестъ на могилі поставить—про те нічого й думать... Отъ же мені й прийшло на думку: чи не можна бъ зібрати покійному на хрестъ? И Земля наша велика, и насть, спасибі Богу, багато (хоть мало багатихъ, а всі—якъ то кажуть—безгрішні): то, я думаю, треба начать, а въ добрімъ ділі и другі допоможуть, — не пожаліють, хто скільки зможе, да такъ може й зберемо стільки, що й на хрестъ стане—не на дерев'яний, а на такий, що ні въ огні не горить, ні въ воді не тоне. Отъ моя думка: якъ би зо всієї Вкраїни назбівать стільки, щобъ веспитовать, во имя покійного Тараса, ёго родича, або земляка, въ Київскимъ университеті,—звичайно—на процентъ изъ зібранихъ грошей. Ото булабъ вічна пам'ять покійному! легше булобъ ёму лежать підъ землею, якъ би хоть посмерти его почитили, якъ подоба, коли за живота не вміли. Прошу васъ, земляче, гукніть, будьте ласкові, землякамъ столичнімъ, Київскимъ, Полтавськимъ и всімъ Українцямъ: побачите коли воно не вийде до діла. Ище якъ я вчився въ Полтавській гимназії, то збівали по всімъ школамъ на пам'ятникъ Крылову; дівора давала по сороківці, а вже багато—по коповику, та й дуже важний пам'ятникъ изъ збору зробили, що стало бъ процентівъ не на одного школяра. Жаль тільки, що вінъ даромъ бованіє, а сей, що хотілось би поставити Тарасові, знатимуть и будуть почитать люди, бо не одна бідна душа черезъ ёго може світъ побачить. Збіранка наша не пійде въ осудовище, а всі похвалять, и подякують, и допоможуть...»

Вотъ другое предложеніє.

«Я желалъ бы,»—писалъ М. Н. Дараганъ, —«обратиться къ почитателямъ безсмертныхъ произведений нашего украинскаго поэта съ нижеизложеннымъ предложеніємъ, и надѣюсь, что оно не останется безъ сочувствія со стороны просвѣщенныхъ соплеменниковъ.

«Извѣстно, что покойный Т. Г. Шевченко, по своему рожденію, принадлежалъ къ крѣпостному состоянію изъ имѣнія помѣщика Флѣрковского, Киевской губерніи. Геніальныя поэтическія дарованія открыли ему, впоследствии, возможность свободно развивать свои таланты, но едва ли онъ могъ когда нибудь забыть извѣданныя въ лѣта юности испытанія, едва ли онъ могъ забыть прежнихъ собратій своихъ. Это скорбное чувство, которое Тарасъ Григорьевичъ, безъ сомнѣнія, ко конца жизни не переставалъ носить въ сердцѣ своемъ, и было, донечно, въ значительной степени причиною, что почти всѣ его сти-

хотворенія проникнуты глубокою, иногда безотрадною, грустью. Смерть похитила поэта только за нѣсколько дней до великаго торжества (5 марта), когда всенародно произнесенъ былъ смертный приговоръ крѣпостному праву. Ему не привелось видѣть погребенія того начала, которое было источникомъ многихъ его несчастій... Нельзя не пожалѣть объ этомъ, нельзя не грустить о преждевременной кончинѣ... Намъ остается однакожъ утѣшеніе, — это — право дѣлать все, чтобъ память о Тарасѣ Григорьевичѣ запечатлѣлась какъ можно болѣе твердыми чертами въ томъ народѣ, которому онъ всю жизнь былъ всецѣло преданъ, въ томъ сословіи, изъ котораго онъ вышелъ. Какъ одно изъ средствъ для этой цѣли, я предлагаю воспользоваться великимъ событіемъ дарованія помѣщичьимъ крестьянамъ правъ свободныхъ гражданъ и соединить имя нашего поэта съ обезпеченіемъ судьбы нѣкоторыхъ изъ тѣхъ прежнихъ его собратій, кои не имѣютъ средствъ для выкупа у помѣщика своей усадебной осѣлости и полевыхъ угодій. Я предлагаю открыть подписку на пожертвованія, съ цѣлю оказать пособіе въ упомянутомъ случаѣ сначала родственникамъ покойнаго Тараса Григорьевича, а потомъ, если сумма будетъ достаточна, бѣднѣйшимъ крестьянамъ, поселеннымъ въ той деревнѣ, гдѣ родился поэтъ. Кромѣ подписки, для увеличенія средствъ, можно было бы устроить также литературныя чтенія. Собранныя деньги могутъ быть употреблены по назначенію или черезъ мирового посредника, въ уѣздѣ котораго находится сказанное имѣніе, или чрезъ посредство другаго довѣреннаго лица, какъ это будетъ признано болѣе удобнымъ.

«Какъ бы ни былъ малъ итогъ будущихъ пожертвованій, но если онъ будетъ достаточенъ на пособіе, въ необходимой мѣрѣ, даже только одному семейству, то и этотъ фактъ, совершенный въ память славнаго пѣвца нашей родины, уже будетъ долго служить хоть малымъ и скромнымъ, но живымъ памятникомъ Тарасу Григорьевичу.

«Если предложенная мною мысль найдетъ въ обществѣ сочувственный отзывъ, то можно будетъ приступить къ ходатайству о дозволеніи открыть подписку. Зная восторженный успѣхъ, какимъ пользуются произведенія поэта и популярность его имени въ Малороссіи, можно надѣяться, что это дѣло не встрѣтитъ недостатка въ единодушій со стороны нашего общества. Что касается до меня, то, какъ первый подавшій мысль о пожертвованіи, я напередъ обязываюсь представить куда потребуется ту малую долю (25 р.), какую позволяютъ мнѣ удѣлить, на общепользное народное дѣло, мои ограниченныя средства. Да послужать

намъ примѣромъ, въ настоящемъ случаѣ, наши единоплеменники—Чехи, которые, начиная подписку съ самой незначительной суммы, успѣваютъ собирать большія средства на воздвиженіе памятниковъ своимъ знаменитымъ литературнымъ дѣтелямъ (*).

Мысль объ увѣковѣченіи памяти Шевченка явилась также въ Полтавѣ, Харьковѣ, Черниговѣ, Одессѣ и во многихъ другихъ мѣстахъ: осуществити ее предполагалось посредствомъ подписки, концертовъ, спектаклей и публичныхъ чтеній.

Нѣкоторые лица уже прислали деньги для этого назначенія. Отъ Черноморцевъ, изъ Екатеринодара, доставлено 200 р., при слѣдующемъ письмѣ:

«Пройшла чутка й на Чорноморіі, якъ ви тамъ, у Петербурсі, ховали нашого, на віки вічні славного Тараса. Читали й ми увъ *Оснoвi* ті речі, що ви, спасибі вамъ, говорили біля труни ёго, и на серці полегшало одъ думки, що й у далекій стороні знайшлись-таки люде зъ щирою душею,—що й тамъ уклонилися на могилі Незабутного!.. Батьки наші не вміли гарно, якъ-то кажуть—по-письменному балакати, або хвалити;—такички й ми: серце ворущитця, на душі наче промійнь божий, а язикомъ не втнешъ—вибачайте!

«Довелось и намъ прочитати, що люде й у Московщині збірають поміжъ-сѣбе гроші, щобъ зробити що на пам'ять Тарасові; а ми-бъ-то й сидітеємъ, мовъ се діло чуже, абo-що?.. Ні!.. А ну-лишъ, бідолашне козацтво, хапайсь за *«Наталку-Полтавку»*, та заграємо на тياتрі, та заспіваємо: отъ и зберемо грошенятъ хочъ трохи...

Чорноморські Паніі *Любовъ Шаранова* да *Марѳа Головата* изъ радістю узяли свої ролі; *Клеофасъ Головатий*, *Дмитро Кучеровъ*, *Иванъ Плохий* и *Стецько Шаранъ*—тежъ,—та оце ті гроши, що зібрали зъ невеличкої Екатеринодарської громади нашої, и посилаємо: не багацько,—вибачайте:—обідрались, бачте, кишені Запорозькі въ вісімдесять рікъ...—тільки посилаємо ми їхъ одъ щірого серця!—Робіть зъ ними—що хочеше—на пам'ять Тараса Шевченка,—и не порѣм-ствуйте на Чорноморцівъ...»

Съ искреннею благодарностью и невыразимою радостью приняла здѣшняя громада не столько самое приношеніе, сколько родное теплое

(*) Нельзя не пожелать, чтобы благородныя мысли, высказанныя въ приведенныхъ письмахъ, нашли себѣ полный отголосокъ въ обществѣ, и скорѣе осуществились на дѣлѣ. *Михаилъ Матѣевичъ Лазаревскій* не отказался бы принимать у себя присылки для вышеозначенныхъ цѣлей.

слово и благородныя чувства, его сопровождавшія, какъ явное опроверженіе невѣрныхъ слуховъ, будто *Чорноморці*, вдали отъ родины, какъ вѣтка оторванная отъ роднаго дерева, уже измѣнились, *охолодился для пеньки старенької, для Вкраїни милої, для дорожихъ її пам'ятокъ*.—Нехай же добрі люде довідаютьця, що сему не була правда й ніколи не буде: щира й правдива душа и на край-світа несе зъ собою оттой найдорогший скорбъ—найкращу втіху — при добрій и при лихій годині!—

6 мая, въ Полтавѣ, на память о Шевченкѣ посаженъ дубъ (надъ дорогою, въ саду И. Н. Гуссона). Дубъ этотъ будетъ обгороженъ желѣзною рѣшеткой; на мѣдной дощечкѣ будутъ вырѣзаны стихи: *«Твоя дума, твоя пісня не вмере, не загине.»*

Украинская громада въ Петербургѣ свѣжо хранитъ священную память о Тарасѣ: въ каждый воскресный день—день смерти великаго громадянина—собираются земляки вмѣстѣ, чтобъ помянуть его добрымъ словомъ или любимую его пѣсней, и всякій разъ при этомъ собирается небольшая сумма на увѣковѣченіе его памяти какимъ-нибудь общепользы дѣломъ. Пока тѣло Шевченка оставалось здѣсь, Украинцы собирались повременамъ на его могилу; обыкновенно почтенный священникъ-землякъ правилъ панихиду, которая сопровождалась также и пѣніемъ земляковъ, знающихъ церковную службу. Могила Шевченка постоянно вся была въ зелени и вѣнкахъ; изъ-за нихъ не было видно ни земли, ни снѣгу, и она скорѣе напоминала весну, жизнь, чѣмъ смерть.

Въ сороковой день, передъ отправленіемъ гроба въ Украину, земляки собрались на могилу проститься; послѣ панихиды, М. И. Комаровъ произнесъ слѣдующее слово:

«Ще разъ зібрались ми до тебе, по Тарасе, дякувати тобі за все, що зробивъ ти для насъ,—за гіркі слѣзи, що ливъ ти цілий вікъ свій за своїхъ дітей. Дуже, мабуть, були вони палючі, бо схаменулась вся Україна, якъ побачила їхъ. Схаменулась та й загадалась... Нагадавъ ти їй, Тарасе, про славу давнину, про великі діла нашихъ батьківъ, про славне козацтво... Нагадавъ ти їй про все, що колись діялось на Вкраїні:

«Чия правда, чия кривда,

И чіі ми діти».

«Якъ Божий грімъ грімнула твоя святá пісня по всій Україні. За-

ворушилась бідолаха, — прокинулись твої дітки, аж дівлятця, а ти показуєшь їмъ даліко-даліко щось ясне та блискуче.

«Не одна Україна здивувалась твоїй святій речі: здивувались й всі, кому дороге слово правди.

«Ніхто, до тебе, Тарасе, не з'у́мівъ такъ го́лосно зая́вить, що й підъ сірякомъ б'єтця щіре серце й правдіва душа. Честь тобі, Тарасе, и козацька слава: якъ никатувала якъ ни мордовала тебе злая твоя доля, не зломіла вона тебе.

«Проволочивъ еси, Тарасе, своє тяжке горе ажъ до самої могили: — вибачай, — не вміли ми тебе шанувати. Теперъ тільки, якъ ти вже покинувъ насъ, зв'ажили ми наше ліхо, та не вернетця. Теперъ тільки побачили ми, що зъ тобою заховали ми въ труну все те, чимъ б'їлось серце України, чимъ живілась и душа. Своїмъ ліхомъ про-топтавъ ти намъ надъ Дніпромъ добру стежку; маємо въ Бога надію, що всіми не похибно підемъ по тій стежці. А якъ-же котрі зъ насъ похилатця, або відпуряютьця одъ твого великого завіту, то відпуряйся й ти відъ нихъ, Тарасе, бо то не твої діти. Але жъ маємо въ Бога надію, що не знайдетьця міжъ нами такихъ, бо наші батьки такъ не робили, та й дітей своїхъ не вчили такъ робить...

«Бачъ, Тарасе, яка тісненька кўпка зібралась біля тебе: оце все твої щірі діти прийшли сказати тобі останнє велике спасибі. Благослові-жъ насъ, батьку, кінчать те діло, що обілявъ ти гіркими слёзами....»

П. А. Кулишъ также приготовилъ-было речъ, но не могъ про-изнести ее — по нездоровью. Сообщаемъ ее читателямъ *Основы*.

«Панове-громадо! Усяка людина має свою вагу на світі, усяке наше діло має свій таємничий розумъ; тільки що-дрібнимъ дрібязкомъ точятця наші що-дєнні справи, — тимъ и не змогли бъ ми зв'ажити, хочъ би й хотіли, чого стоїть міжъ нами отака й така людина и що за сила въ отакихъ и такихъ її учинкахъ. Виднійше намъ усє те въ високіхъ розумомъ письменникахъ, або въ великихъ гетьманахъ. Тимъ-то біографія, мєнша сестра исторії, пильно придивляється до життї зна́чнихъ мужей громадськихъ, а ще пильнійше до життї сла́внихъ писателівъ: сі бо великі люде знаменують собою нашу родову високість народню, нашу живу силу громадську. Такий знаменатель бувъ и Шевченко. Пірано ще, панове громадо, прорекати слово останнє про Тараса: ще ми гараздъ не зраховали, скільки ми зъ нимъ утерjali. Хочъ же бъ се була й найбільша наша втрата

після Берестецької халепи, то все жъ намъ не честь, не подоба безъ пуття надъ ёго могилою смуткувати. Живий живе гадає: живий чоловікъ переможе всяку тугу й печаль, и найбільша пригода найбільше додає живому чоловікові силі. Отъ же, якъ я вважаю, панове—громадо, то смерть Тарасова нічого въ насъ не одняла, яко въ народу. Ні, вона намъ, яко народові, очи осіяла; вона передъ нами велике діло Шевченкове впівні явила, а самого Шевченка мовъ на горі посередъ насъ поставила, що всякому теперъ розумно, якою терновою стѣжкою добрався Тарасъ до свого вічного опочинку.

«Изъ панської *перёднїї*, швиргонула Тараса доля на край світа, на оцѣ балище химерне, та й поставила передъ чоловікомъ, котрій троха чи не оди́нь въ столиці уважавъ себе вільнимъ всемирнимъ громадяниномъ. Річъ про Брюлова Карла. Підъ ёго гордимъ криломъ викохавъ Шевченко свої думи високі; одъ ёго перенявъ Шевченко гарячу живопись, а фарбами до неї взявъ рідне, щіре, голосне слово. Чи по всякъ же то день, панове громадо, пробувавъ Тарасъ на високости високий? Певно, що ні.

«А що жъ вінъ, спускавшися, долі знаходивъ?... Овва!... Згадайте лишъ панове браття, славні козаченьки, згадайте сорокові роки столичні, тіі-то роки, якъ ищѣ свіжою сілою кипіла кровъ у Тараса. Що тоді було въ нашій громаді столичній?... До кого було Шевченкові тоді въ товаристві прихилитися? чи до тихъ, що себе людми статечними величали и людське безголів'я гарнимъ якимся порядкомъ уважали, чи до тихъ, що на весь миръ рукою махнули и бурлацькимъ робомъ по світу буйали, що «свою», мовлявъ, «пили, а не кровъ людську»? Хто зъ нихъ ближче припадавъ до сумної душі поетичнїї?... Еге!.. Отъ же, коли хочете знати, то й та статечність, и те буйання необачне рівно огонь святий у людськихъ дұшахъ гасили, и куди бъ ні кинувся Шевченко, куди бъ ні обернувся, всюди вінъ багато своєї силі збувъ би, якъ и всі ми збували. Передъ очима жъ у ёго бувъ такий же, якъ и вінъ, горопіаха, що поглядомъ глибокимъ збагнувъ невилазні затони життя громадського, та й попустивъ свої орлови крила відъ смутку. Тяжко вони сумували обидва, що нема краю тимъ затонамъ, нема черезъ нихъ броду,—сумували, падали низько дұхомъ високимъ, и багато одинъ у іхъ обохъ той унадокъ. Може, тільки частину, малу частину свого душевного скарбу, виявивъ намъ Шевченко; може, вінъ не прорікъ намъ що-найкращихъ річей своїхъ. Чи дурно жъ бо въ ёго написано про Перебєдню: «Одинъ вінъ міжъ

ними, якъ сонце високе?..» Ой,—ой,—ой, панове громадо! Хіба жъ бо й справді вінъ бувъ не одинъ середъ блискучого натовпу столичного, котóрому було байдуже про темнихъ братівъ своїхъ? Хіба жъ бо й справді не одинъ вінъ міжъ усіма поетами заговоривъ мужичимъ, тимъ забутимъ словомъ про всемірню правду? Хіба жъ не одному ёму, мужикові вбóгому, сироті безталанному, мусили низько поклонитись люде розумні и поважні, яко «тому, хто все знає, тому, хто все чує»?.. Отъ же, панове—громадо, оцѣй Шевчѣнко, вийшовши дивомъ якимся изъ тиї темноти притоптаной, похилої, безъязыкої, знаменує намъ собою, що то за глибинї нескінченно-багата, котóра ёго на свѣтъ появила! Дóбре ви чините, що великимъ поетомъ ёго величаєте и шанóбу ёму, яко великому поетові, воздаєтѣ; а ще лóчче, а ще крáще зрóбите, якъ поглинете на ёго иншимъ поглядомъ. Вінъ бувъ прорóкомъ иншого життѣ громадського. Вінъ, вийшовши съ того мужицтва таємничого, не багáто кому розумного и доступного, горить передъ нами, мовъ у ночі ясна свѣчка надъ великимъ скáрбомъ,—и чи дарёмне жъ вінъ горітиме? Чи довго ще той скáрбъ великий, незрахований, пóтай нашого товариства письменного лежатиме? Ні, панове громадо, земляки мої кохані! настáвъ для насъ усіхъ великий часъ праці святої на користь нації нашої, на її честь и шанóбу міжъ народами, и могíла Шевчѣнкова мусить намъ стáтись почáткомъ нової науки и пóдвигівъ, праведно християнськихъ.»

Наконець, въ апрѣлѣ, получено разрѣшеніє, на перевезеніє тѣла Шевчѣнко на родину; всѣ приготовленія для этого сдѣланы заботливимъ другимъ поетомъ; грóбъ выкопанъ изъ земли переложень въ другой, свинцовый, и поставлень на особия ресорныя дроги, котóрыя должны были довести тѣло на Украину; Гр. Н. Ч—скій и Ал. М. Л—скій уже готовы сопровождать его. Всѣ Украинцы, имѣвшіє возможность быть 26 апрѣля на могилѣ Шевчѣнко, явились туда раннимъ утромъ, щобъ въ послѣдній разъ проститься съ тѣмъ, кто, въ теченіи 20 лѣтъ, былъ самою живою общєю связью съ родиною для всѣхъ, оторванныхъ отъ неѣ по какимъ—либо обстоятельствамъ.

Черный грóбъ уже возвышался на запряженныхъ дрогахъ. Какое тяжелое впечатлѣніє! Какія печальныя, серьезныя у всѣхъ лица! Всѣ были поглощены минутою, всѣхъ пронзала мысль о вѣчной разлукѣ съ дорогимъ поетомъ и человекомъ. Пока онъ оставался здѣсь, пока

была передъ глазами хоть эта могила въ зелени и цвѣтахъ, казалось будто смерть еще не все унесла съ собою; а теперь—*прощай, Тарасе, навѣки прощай!* Въ эту минуту не могло утѣшить и то, что наконецъ исполнится хоть одно его желаніе,—что онъ будетъ хоть мертвый спокойно лежать въ Украинѣ!

Когда всѣ, такимъ образомъ, находились подъ гнетомъ сосредоточенной печали, вдругъ заговорилъ П. А. Кулишъ:

«Що жъ се ти, батьку Тарасе, одыжджашъ на Вкраїну безъ червоної китайки, заслуги козацької? Чимъ же ти нїжчий одъ тихъ козацькихъ лицарївъ, що червоною китайкою вкривалися, заслугою козацькою пишались? Нї одїнь вільний прѣдокъ твій, Тарасе, не сходивъ зъ сего світу безъ сеї останнєї чести. Чи вже жъ ти—нехай Богъ кріє — умеръ чужимъ чуженицею на чужині? Що жъ се про насъ на Вкраїні скажуть, якъ ми тебе вірядимо въ дорóгу, непокрытого червоною китайкою? Скажуть, що й ми такі перевертні, якъ ті дѣки, що позабїрали всї козацькі луги й лѣки, та й старосвїтські звичаї позанедббували. Нї, батьку Тарасе, не годїтця тобі такъ одыжджати на Вкраїну! Ищє—дякувати Бóгові святому—не поперевадились козацькі дїти, козацькі дѣши: є кому тебе на дорóгу китайкою червоною обмислити. Вони тобі наготóвили чєсне козацьке покрївало... Роскїньте жъ, небожата, червоний цвїтъ славетний по чорній, сумній домовині Тарасовій. Нехай нашъ батько з'явитця на Вкраїні лицаремъ щиримъ, що живъ и вмеръ побиваючись про добро́, про честь и волю нашу... Оттеперъ їдъ, батьку Тарасе, до своєї домівки. Нехай земляки бачать, що ти зъ малої рідної семї у велику рідну сємью вертаєєся; нехай знають, що ми тутъ на столиці своєї святої старосвїщини не занедббуємо, що ми свого великого поєта по-своєму шануємо».

— Но подъ мокримъ дождевымъ снѣгомъ, обильно падавшимъ на непокрытыя головы присутствующихъ, скоро потемнѣла *червона китайка*, будто знаменую, что не красна была жизненная *борьба* *народнаго пѣвца* и не такъ была радостна смерть его *на чужині*, какъ *козацькихъ лицарївъ* его предковъ—*на рідній Вкраїні*,—и лица унылыхъ земляковъ не просїали съ появленіемъ новаго покровѣна на чорномъ гробѣ....

«Въ-останне витаємо тебе на чужині, друже нашъ Тарасе!» (такъ началъ П. А. Кулишъ другую рѣчь свою). «Не вдѣржала тебѣ чужа земля у своєму холодному лоні: тяжко бо сумувавъ еси,

що тобі засиплють чужимъ піскѣмъ очи; гаряче жадавъ еси, щобъ тебе на Україні поховано:

Якъ умру, то поховайте

Менє на могилі,

Середъ стєпу широкого

На Україні милій;

Щобъ лані широкоплі

И Дніпрѣ и кручи

Було видно,—було чути

Якъ реве ревучий...

«Отъ же ми ввѣрили твою волю, Тарасе: проважимо тебе на славу України... На славу!?... а чимъ же вона слава, Тарасе? за що ти її полюбивъ щиримъ серцемъ твоїмъ, рідний нашъ батьку? за яку славу, за яку честь міжъ народами?

Обідрана, сиротою

По-надъ Дніпромъ плаче...

Тяжко-важко сиротині,

А ніхто не бачить!...

«Отъ уся похвала, що ти воздавъ своїй Україні! отъ за що її полюбивъ еси твоїмъ серцемъ великимъ! — — —

«З'явився, батьку, середъ рідного краю підъ своєю червоною китайкою, заслугою козацькою; згромадъ навкруги себе сліпихъ, глухихъ и безъязыкихъ: нехай побачать, якъ далеко вони одъ правди постали, нехай почують изъ мѣртвихъ устъ твоїхъ твоє слово безсмертне; нехай, хочъ помиляючись, зачнуть глаголати непозиченою мовою після столітніхъ позичокъ! Чи даремне жъ бо ти проклявъ тую славу, що въ літописяхъ нашихъ восхвалена? чи даремне, батьку, проклинъ твій, наче молитву, люде слухали! Ой, ні, Тарасе! твої душа велика нову, свіжу Україну посередъ старої тріхлої вбачала.

«И забудеться сромѣтна, давня година...» Нехай вона забудеться на віки! Нехай живе добра слава України! — Тарасъ Шевченко—нашъ первий добродій народній. У насъ громада-великій чоловікъ: отъ нашъ корогівъ, отъ нашъ стягъ чесний! И підъ сімъ-то корогвомъ навкруги твоєї домовини, батьку, твої правдиві діти зберуться. Вони тебе, батьку, до твоєї домівки проважатимуть; вони тобі могилу високу насиплють, на могилі прапорець непорочний поста-

влять и слово твоє животворяще по всьому міру рознесуть. Вони зрозуміють, батьку, чого се ти притьмомъ посередъ України на вічний спочинокъ уклався. Не панська въ їхъ, Тарасе, буде душа, щобъ твоє серце въ марморяну ўрну класти, або надгрібокъ тобі зъ горорізьбами великимъ коштомъ споружати. Ні, батьку, вони перукотворний тобі споминъ на Вкраїні зроблять.

»Ти докінчавъ свій підвигъ, Тарасе, обідрану сироту—Україну на весь світъ оплакавши. Спочивай теперъ, батьку, у святій шапобі, посередъ рідного краю. Знайдутця люде, що твоє святе слово на святе діло обернуть. Ті люде, Тарасе, на сирітські лати, на матеріне рям'я не скрізь лорпѣтки дивитимутця: вони душею побиватимутця, щобъ не сиділа вже більше ненька у безверхій хаті; вони, шануючи слово твоє, обміслять її усімъ добримъ щобъ вона тебе по всі вічні роки споминала. — — —

»Спочивай, батьку Тарасе! а ми вже знатимемо, якъ твою могилу шанувати. Вже не по-козацькій ми про свою долю дбатимемо. Ти насъ навчивъ, ти намъ очи одкривъ, що съ того козацтва необачного добра не вийшло. Розумомъ, а не гвалтомъ, мусимо ми усіке лукавство переважати. — Такъ якъ ти, батьку, безъ гвалту, безъ бучи визволився, и вже ніяке ярмо на світі твоєї шні до землі не нахилило: такъ будемо ми й усіхъ братівъ твоїхъ визволяти. Нехай інші своїмъ героямъ монументи високі ставлять,—вони зъ нами не зрівняють: ми тобі воздвигнемо тисячи и десятки тисячъ живихъ монументівъ, распротѣрши духъ твій спасінний поміжъ людьми нехай золотомъ та срібломъ утішаютьця: нашою втіхою буде сила нашого духу невгамованого; тиєю силою ми собі більше добра набудемо. Нехай хто хоче великимъ родомъ своїмъ пишатця,—а зъ насъ усіхкий—новий, чистий рідъ починатиме. Твоїмъ слідомъ, Тарасе, всі ми пійдемо. Ти насъ ожививъ—еси словомъ своїмъ на світъ, проклявши нашу славу, нашу предківщину.

«Нашъ еси поетъ, а ми народъ твій; ми духомъ твоїмъ вівки и віки дихатимемъ, и духъ твій протий и ясний вселитця въ нашу освіту и въ наши справи громадські, и слава ненарожденихъ нашихъ буде славна по-твоєму, а не такъ якъ про нашихъ предківъ писано; и якъ з'явитця новий такий поетъ, якъ ти, то вже тиєї слави не проклинатиме».

Печальний поїздъ тронулся съ Смоленскаго кладбища; черезъ Васильевскій островъ, Адмиралтейскую площадь и Невскій проспектъ,

гробъ накрытый червою китайкою прибылъ на станцію Московско-желѣзной дороги. «Встрѣтивъ гробъ Шевченка» — такъ писалъ въ *Основу* г. Т—, о своихъ впечатлѣнiяхъ, «я пошелъ вѣдѣть. Всѣ лица, сопровождавшiя его, кажутся близкими, знакомыми: какъ будто ты много говорилъ съ ними, когда-то задушевнаго, тосковалъ съ ними и воодушевлялся пѣснями великаго Кобзаря... Но теперь—ничего не умѣешь сказать этимъ неизвѣстнымъ друзьямъ, и, въ угрюмомъ раздумьи, тупо бредешь, не смотря на непогоду, за печальнымъ поѣздомъ. И весь находишься въ какомъ-то забытiи: поскользнешься ли на мокромъ камнѣ, ступишь ли въ лужу—не сержишься; идетъ кто мимо, ѣдутъ экипажи, бьетъ барабанъ проходящаго полка, гудитъ праздничный колоколь,—ничего, будто, не замѣчаешь, не слышишь...

«Проводили мы тебя, славный Кобзарю, въ степи и горы — на широкій Днѣпръ, твой родной и любимый...

«Тихо столпились друзья вокругъ твоего гроба, тихо и бережно подняли его на плечи, поставили въ вагонъ,—снарядили въ далекий путь. Молча думали любящiе тебя люди; много было грусти въ каждомъ сердцѣ, когда, на память, отрывали они отъ твоего могильнаго вѣнка зеленыя вѣтки. Въ тоскѣ, съ которой мы смотрѣли на женщину стоявшую у твоего гроба съ глазами полными слезъ, была заключена любовь къ тебѣ дорогой *Кобзарю*, и горькая дума по нашей милой *Украинѣ*... Чѣмъ же увлѣкъ ты наши сердца?

«Давно спала—почивала когда-то шумная шумная Русь. Давно Днѣпровскiя волны задумчиво текутъ среди разбитыхъ на нивы молчаливыхъ полей; по полямъ, по степямъ давно ужъ не скачетъ рыцарь-козакъ въ погонѣ за врагомъ, и сѣла, что когда-то шумѣли широкой, народной жизнью, стихли подъ гнетомъ тяжелаго труда, а по верхушкамъ старинныхъ могилъ давно прошелъ плугъ.

«Украина спала...

«Вдругъ, среди этого сна, глубокаго, сокрушительнаго, мертвѣщаго, послышался стонъ, плачь, раздирающiй вопль сына Украины. Все, что въ столько вѣковъ кровавой жизни и потомъ безжизненнаго покоя, накопилось въ растерзанной душѣ народа,—все это вмѣстила въ себя душа бѣднаго *малыра* и слезами-словами вылилась та скорбь...

«Ты, славный кобзарь, взомель на самую высокую могилу — на крутыя горы златоглаваго Кіева—и грянулъ на своей бандурѣ вѣщiя пѣсни. И пѣсни тѣ облетѣли всю Украину, весь Славянскiй мiръ,—

пропеслись надъ могилами, что стоятъ по всей Украинѣ и — самыя могилы ожили...

«Все прошедшее—съ его славой и безславьемъ—встало передъ нами:—ты, какъ чародѣй, вызвалъ его чудными звуками своей бандуры... Шумѣло войско козацкое, со страхомъ бѣжали враги Украины; снова тучей они наносились на нее и, закрывъ ее своимъ чернымъ крыломъ отъ всего свѣта, дѣлились дорогою козацкой добычей, не оставляя ничего народу...»

«И глубоко запало въ твое сердце пережитое горе бѣдной родины...

«Также глубоко залегла въ сердцѣ каждаго изъ насъ печаль о тебѣ, какъ человекѣ и поэтѣ тѣхъ чистыхъ, высокихъ думъ и пѣсенъ, которыми такъ дорого купилъ ты у своей родины право на вѣчную любовь ея къ тебѣ—вѣрному и неизмѣнному своему сыну!»

Мы думали—было остановится на этомъ, отлагая свой дальнѣйшій разсказъ до полученія подробнаго описанія проводъ Шевченка отъ Москвы до новой его могилы, и рѣчей, сказанныхъ надъ нимъ въ Москвѣ, Кіевѣ и Каневѣ, какъ въ это время получили отъ М. А. Максимовича, (присутствовавшего на похоронахъ въ Каневѣ), стихи, которые сейчасъ же спѣшимъ сообщить читателямъ *Основы*.

НА ПОХОРОНЪ Т. ГР. ШЕВЧЕНКА

підъ Каневомъ.

Сподівалися Шевченка

Сей годъ на Вкраїну;

А дожділися побачити

Їго домовину.

Стоїть въ Каневѣ въ соборѣ,

Вся квітками ввіта;

По-козацьки — червоною

Китайкою ввіта.

Идуть люде, —передъ нєю

Поклонъ покладajúть,

И за душу Кобзареву,

Господа благajúть.

Скільки вліплавав вѣнь гѳря
 Гѳркими слѳзами,
 Скільки вліспѳвавъ печѳли
 Вѳщими словѳми!

Все бажѳлось ѳмѳ вѳли
 Для свѳго нарѳда...
 И не дождавъ тогѳ часу,
 Ягѳ зыйшла свобѳда!

У столицѳ, надѳ Невѳю,
 Ёгѳ поховѳли;
 Честъ великую и слѳву
 Ёмѳ воздавѳли.

Тѳжко-жѳ ѳмѳ на чужинѳ
 И вѳ вѳнѳку лаврѳвомѳ...
 Душа рваласѳ на Вкраїну,
 Кѳ горѳмѳ Наддѳвпрѳвымѳ.

«Тамѳ шїроко, тамѳ вѳсело
 Одѳ країю до країю...»
 Такѳ спѳвавѳ вѳнь надѳ Невѳю,
 У великѳмѳ жалю.

Изѳ могїлы домовина
 На свѳтъ пѳднялася;
 Черезѳ Мѳскву, черезѳ Кїевѳ,
 Сюдї донеслася.

На Сїмона на Зїлота
 Задзвонїли вѳ дзвѳны;
 Стѳли правїть Кобзарѳви
 Новї похорѳны.

Отѳ, несѳть ѳгѳ на мѳрахѳ
 Зѳ собѳру пѳдѳ гѳру,
 Де старѳй Днѳпрѳ-Славѳта
 Идѳ по простѳру...

Увѣрили твою волю
Українськи дѣти:
На Червечу несуть гору,
Де ты хотѣвъ жити.

Увѣрили твою волю,
Друже незабўтний....
И по смѣрти, якъ за жїзни,
Твѣй путь многотрудный!...

Ходять хмѣры кругомъ сонця;
Вѣтеръ подыхає;
Шумить Днѣпро пѣдъ човна́ми,
Тебѣ провожає...

Везуть тебѣ простымъ возомъ
До ново́и я́мы,
Везуть хлопци и дѣвчата
Кру́чами, яра́ми.

Передъ тебѣ — червѣными
Корогва́ми має...
Христосъ воскресе́! хоръ церковный
До грѣбу спѣває...

Отъ, и стали все́ кругъ тебѣ
На горѣ Чернечѣй...
Чи ты чуєшь людській го́монъ,
Надгробны́и рѣчи?

Чи ты чуєшь: *вѣчну па́мять*
Тобѣ возгласили;
Браты́ и сѣстры надъ тобою
Зновъ заголосили;

Плачутъ, тужать твой дру́гы;
Весь на́ро́дъ сумує:
Сыплютъ зѣмлю тобѣ, и ка́жутъ:
Нехай вѣнъ ца́рствує!

Прощай, славный нашъ Тарасе!

Прощай, мѣлый брате!

Справдѣ, — лучше въ своей землѣ

И кострамъ лежати.

12 мая 1861 г.
Михайлова-Гора.

М. Максимовичъ.